

POLITIČNO GEOGRAFSKI PREGLED JUGOZAHODNE AZIJE

Franc Lovrenčak

Jugozahodna Azija se nahaja na stiku treh celin Azije, Afrike in Evrope, zato preko nje poteka jo in se križajo poti iz Evrope proti Aziji s potmi iz Afrike v Azijo in obratno. Po teh poteh so se selili narodi, nekateri so tu ostali, tu preko so šli osvajalci, razvijala se je živahna trgovina itd.

V sedanosti, ko je prav ta lega vplivala na velik strateški pomen, pa se tu križajo in prepletajo koristi veselih zaradi prometnih poti in naftnega bogastva. Sovjetska zveza se zanima za te predel že zaradi bližine. Tu se po ocenah nahajajo največje zaloge nafte na svetu. Saudova Arabija naj bi imela 252,35 milijard sodov zaloga (Sovjetska zveza 63 in ZDA 27 milijard sodov) nafte. Kljub naravnim razmeram, ki so manj primerne za naselitev človeka (goratost, sušnost), tukaj človek živi že dolgo časa. Tu so vzcvetele stare kulture. Še sedaj živijo na tem delu Azije različni narodi, ki govorijo različne jezike in pripadajo različnim veram.

Tu so nastale tri velike monoteistične vere. Krščanstvo in islam sta se zelo razširila v druge predele in sta imela in še imata velik vpliv na izvirnem področju in izven njega, judovstvo pa se je ponovno razmahnilo v Izraelu.

Gospodarsko gre večinoma za države v razvoju. Na eni strani so tiste, ki s prodajo nafte in zemeljskega plina iztržijo visoke dohodke in s tem večji gospodarski in tudi politični vpliv v sami regiji, na drugi strani pa so države brez pomembnejših naravnih virov, ki tudi zato pridejo lažje pod vpliv sosedov ali velikih sil izven Jugozahodne Azije. Gre za države, ki imajo od 200-500 dolarjev (US) bruto družbenega produkta (BDP) na osebo, pa do takih, z nad 14 000 dolarjev na človeka (preglednica 1, karta 1).

Vsi ti dejavniki vplivajo na današnje družbene, gospodarske in politične razmere, ki so vse prej kot umirjene in ustaljene. Morda nikjer na svetu ni v eni regiji toliko nerešenih in spornih vprašanj, kot prav v Jugozahodni Aziji. Tu gre za odprta vprašanja državnih meja, neurejene narodnostne in verske razmere, notranje spopade iz političnih in drugih vzrokov (karta 2). Posledice tega se odražajo v težkih gospo-

darskih razmerah, spreminjanju demografske podobe, političnih zapletih itd., kar vse se kaže tudi na zunaj v pokrajini.

Imena. Za obravnavani del Azije v geografski literaturi ni splošno sprejetega enotnega imena. Uporablja se vrsta imen, ki se vsebinsko razlikujejo. V angleški literaturi se često uporablja ime Srednji vzhod (Middle East), ki zajema poleg azijskih držav (brez Afganistana) tudi del Severovzhodne Afrike. V nemški, angleški in francoski literaturi se uporablja za ožje ozemlje ime Bližnji vzhod (Naher Osten, Near East, Proche Orient), ki npr. po nemški regionalizaciji zajema del Jugozahodne Azije brez Afganistana in Egipt. Ta imena so odraz evropocentrično usmerjenega sveta v 19. stol., ko so gledano iz Evrope uporabljali imena Bližnji, Srednji in Daljni vzhod.

Ime Bližnji vzhod izvira še iz pred prve svetovne vojne, ko so z njim označevali vse dežele osmanskega cesarstva. Ime Srednji vzhod je uvedel ameriški zgodovinar Mahon I. 1902 za predel ob Perzijskem zalivu. Ime so uporabljali tudi med prvo svetovno vojno. Angleške vojaške enote, ki so bile v Iraku, so bile sile Srednjega vzhoda, enote v Kairu pa sile Bližnjega vzhoda. Tudi med drugo svetovno vojno so uporabljali ime Srednji vzhod za predele Jugozahodne Azije in Severovzhodne Afrike. V sovjetski literaturi uporabljajo obe imeni. K Bližnjemu vzhodu štejejo arabske države Jugozahodne Azije in Turčijo, k Srednjemu vzhodu pa Iran in Afganistan. Uporablja se še ime Prednja Azija (Prednji orient), ki ima podobne slabosti kot prejšnja imena. V slovenski geografski literaturi uporabljamo ime Jugozahodna Azija, ki zajema samo azijske države med Črnim, Sredozemskim in Rdečim morjem ter Perzijskim zalivom. Zaradi podobnih geografskih značilnosti štejemo tudi Afganistan k Jugozahodni Aziji.

Poleg imena za celo regijo je še več spornih imen. V zadnjem času se uveljavlja namesto imena Perzijski zaliv kar Zaliv (Golf, Gulf). Iz novinarskega vidika je zaradi kratkosti imena to razumljivo. Izognemo se tudi oznaki Perzijski ali Arabski zaliv. Ponekod že uporabljajo ime Perzijsko-Arabski zaliv. V naši geografski literaturi se večinoma le uporabljajo sprejeto in ustaljeno ime Perzijski zaliv.

NARODNOSTNA IN VERSKA NASPROTJA

Pestra narodnostna in verska sestava prebivalstva, politično-geografske in gospodarske razmere ter različen zgodovinski razvoj so skupaj pripomogli k vzniku vrste nasprotij med pripadniki različnih ver in ljudstev. Najznačilnejša primera sta Libanon in Izrael.

Za razumevanje dogodkov v teh in ostalih delih Jugozahtodne Azije je potrebno poseči v zgodovino. Prva politična sila, ki je zavladala (od 7. stol. naprej), če ne upoštevamo starih kultur na skoraj celem ozemlju Jugozahtodne Azije, so bili Arabci, ko so razširili svojo oblast daleč izven te regije. Povsod so širili islam in z njim izrazito vplivali na kulturne in družbene razmere zasadenih dežel. Vendar je enotna arabska oblast kmalu razpadla. Prišleki v Malo Azijo, osmanski Turki, so postali nova politična sila, ki si je do konca 15.stol. pridobila večino tega dela Azije, razen Perzije. Turško cesarstvo je živelo več stoletij, v 19. stol. je začelo slabeti in ob koncu prve svetovne vojne razpadlo.

V 19. stol. so se iz prometnih in politično-stražinskih vzrokov začeli močno zanimati za Jugozahtodno Azijo Evropejci: Angleži za Arabski polotok zaradi poti v Indijo, Nemci za kopno pot proti Bagdadu. Ko so v začetku 20.stol. našli nafto, so se Angleži utrdili v južnih delih Perzije, Rusi pa v severnih.

Ko je po prvi svetovni vojni turško cesarstvo razpadlo, je nastalo več samostojnih držav. Turčija se je skrčila na ozemlje Male Azije. Sirsko palestinski predel so l.1920 (Društvo narodov) dodelili dvema upraviteljema: severni pokrajini Sirijo in Libanon Franciji, južni Palestino in Transjordanijo pa Veliki Britaniji, da bi v Palestini ustvarila možnosti za naseljevanje Židov - židovsko nacionalno ozemlje (Jewish National Home).

Tudi Irak je bil še pod angleško upravo. Kralj Ibn Saud je v l. 1926-32 združil kraljestvo Hedžas in sultanat Nedž v kraljevino Saudovo Arabijo. Jemen (sedanja Arabska republika Jemen) je tudi postal samostojen. Nadaljni politični razvoj je prinesel nove osamosvojitve. L.1932 se je osamosvojil Irak. Še hitreje je tekel proces osvobajanja po drugi svetovni vojni. Svobodne so postale Sirija l.1943, Libanon l. 1944, Transjordanija l. 1946. Zamisel Angležev, da bi osnovali Veliko Sirijo, s povezavo Sirije, arabskega dela Palestine, Transjordanije, Iraka ter Libanona, ni uspela. Vzroki so bili v nezaupanju Arabcev do Angležev ter nasprotovanja Egipta in Saudove Arabije.

Preglednica 1: Nekateri podatki za posamezne države Jugozahtodne Azije

Država	Povr. v km ² l.1986	Delež povr. od cele JZ Azije	Preb.v 000, ocena za l. 1986	Delež preb. od cele JZ Azije	Bruto družb. proiz. v US na osebo	Delež BDP ¹ od cele JZ Azije
1. Afganistan	652 090	9,2%	18 614	10,0%	221 ²	0,2%
2. Bahrain	678	0,0%	412	0,2%	9 560	10,0%
3. Ciper	9 251	0,1%	673	0,4%	3 790	3,9%
4. Irak	438 317	6,2%	16 450	8,9%	1 800	1,8%
5. Iran	1 648 000	23,2%	45 914	24,8%	2 000	2,1%
6. Izrael	20 770	0,3%	4 296	2,3%	4 920	5,1%
7. Jemen-S	195 000	2,7%	7 046	3,8%	520	0,5%
8. Jemen-J	332 968	4,7%	2 365	1,3%	540	0,6%

Država	Povr.v km ² l.1986	Delež povr. od cele JZ Azije	Preb.v 000, ocena za l. 1986	Delež preb. od cele JZ Azije	Bruto družb. proiz. v US na osebo	Delež BDP ¹ od cele JZ Azije
9. Jordanija	97 740	1,4%	3 656	2,0%	1 560	1,6%
10. Katar	11 000	0,1%	335	0,2%	15 980	16,8%
11. Kuvajt	17 818	0,2%	1 791	1,0%	14 270	15,0%
12. Libanon	10 400	0,1%	2 707	1,5%	1 900	2,0%
13. Oman	212 457	3,0%	984 ³	0,5%	7 080	7,4%
14. Sirija	185 180	2,6%	10 612	5,7%	1 630	1,7%
15. Saudova Arabija	2 149 690	30,3%	12 006	6,5%	8 860	9,3%
16. Turčija	779 452	10,9%	50 301	27,1%	1 130	1,1%
17. Združeni arab.emi- rati	329 556	4,6%	7 046	3,8%	19 120	20,1%
	7 090 367	99,6%	185 208	100 %	94 881	99,2%

za leto 1985; ¹BDP - bruto družbeni produkt;

²podatek pred l. 1985;

³za leto 1980

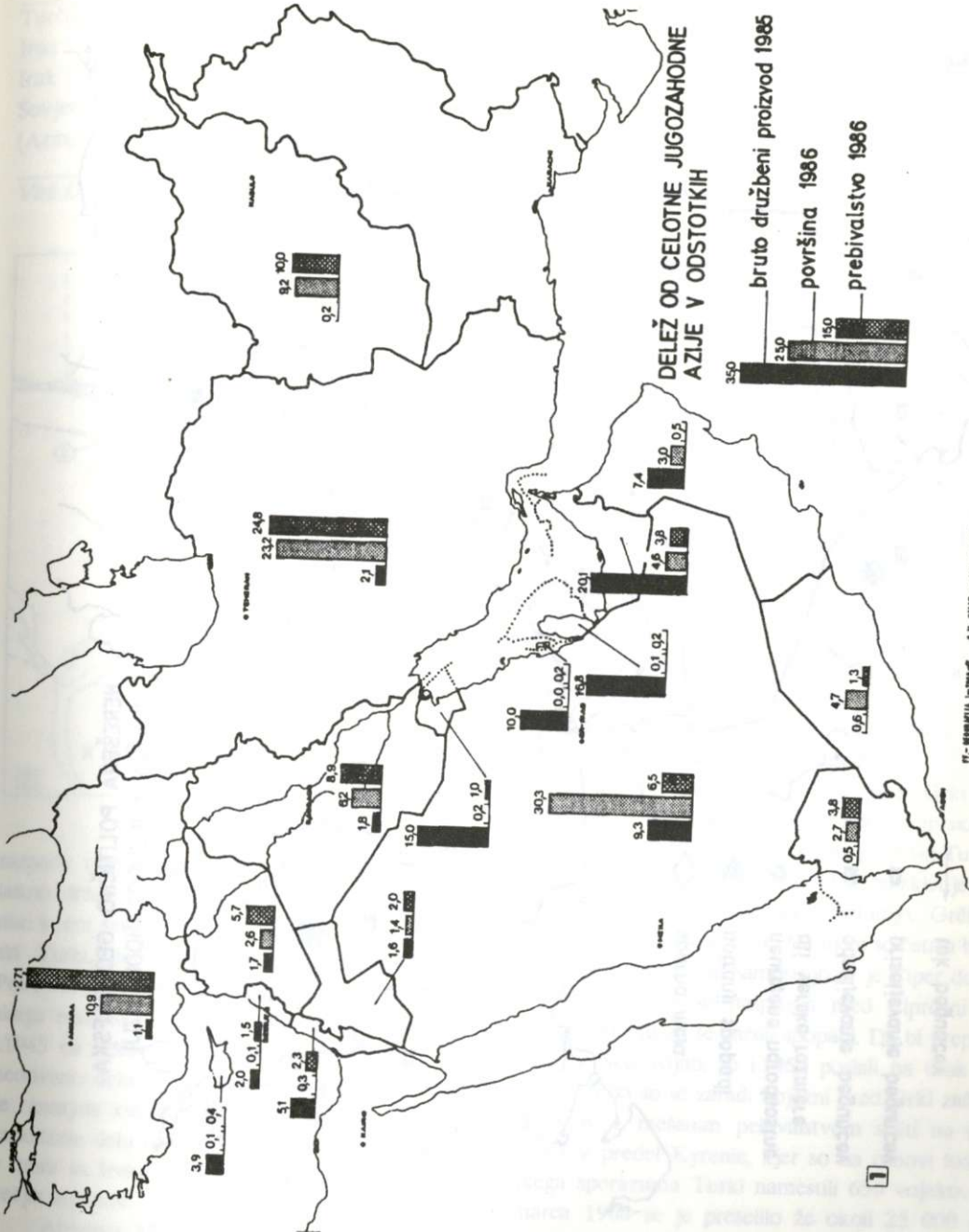
Izrael. Uprava Angležev se je končala l.1948. V tem letu so v OZN razdelili Palestino na židovski in arabski del. V židovskem so ustanovili državo Izreal, ki jo arabske sosesde niso priznale in so jo na dan ustanovitve napadle. Poglavitni cilj napada je bila puščava Negev. Če bi jo zasedli Izraelci, bi bil arabski svet razdeljen na dva dela. Tedaj je bilo panarabsko, vsearabsko gibanje že dokaj močno. V l. 1949 so sklenili premirje. Vendar je napetost ostala. Veliko Arabcev se je iz novo nastalega Izraela izselilo. Naselili so se v bližnjih in oddaljenih državah in v arabskem delu Palestine, ki se je združil s Transjordanijo. Ta se je preimenovala v Hašemitsko Jordanijo. Prav vprašanje beguncev, ki se večinoma niso asimilirali, ostaja nerešeno.

Trenja med Arabci in Izraelom so ostala. Izbruhnila je šest dnevna vojna l.1967, ko so Izraelci zasedli Sinaj, Golansko planoto in arabski del Palestine. L.1979 je Egipt priznal Izrael v zameno za zasedena ozemlja. V zadnjih letih se je okrepilo gibanje na zasedenem zahodnem bregu Jordana, ki se zavzema za samostojno državo Arabcev na ozemlju velikem okoli 6000 km², ki jim je bilo dodeljeno l.1948 in še v Gazi.

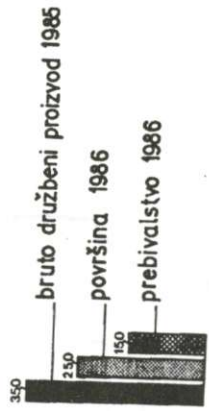
Libanon. Že l.1861 je bil v severnem delu današnjega Libanona osnovan Mali Libanon, kjer so bili v večini kristjani. V l.1920 je bil ustanovljen Veliki Libanon približno v takih mejah, kot je sedaj. V njem so bili kristjani in muslimani skoraj enako močni. Ko je l.1944 postal samostojen, je bila oblast razdeljena med vse verske skupnosti(predsednik države kristjan, predsednik vlade musliman). Zaradi porasta števila muslimanov, prihoda Arabcev iz Palestine in drugih vzrokov so nastopili politični zapleti. Nasprotja so se stopnjevala in l.1975 izbruhne državljanska vojna med libanonskimi nacionalisti (maroniti, pravoslavci itd.) in libanonsko levico (Druzi, ki so podpirali Palestine). L.1976 so vkorakali Sirijci, da bi preprečili vojno. Porasla je tudi moč šiitov, ki jih podpira Iran. Nekoč cvetoča država je sedaj v družbeni, politični in gospodarski krizi.

Zelo zapleteno je tudi vprašanje Kurdiv. Ti živijo v Kurdistanu, gorski pokrajini, ki pripada Turčiji, Iraku in Iranu in meri okoli 250 000 km². Kurdi živijo tudi v Sovjetski zvezi v republikah Armeniji in Azerbajdžanu. Po ocenah za leto 1985 jih je bilo nad 10 milijonov (Preglednica 2).

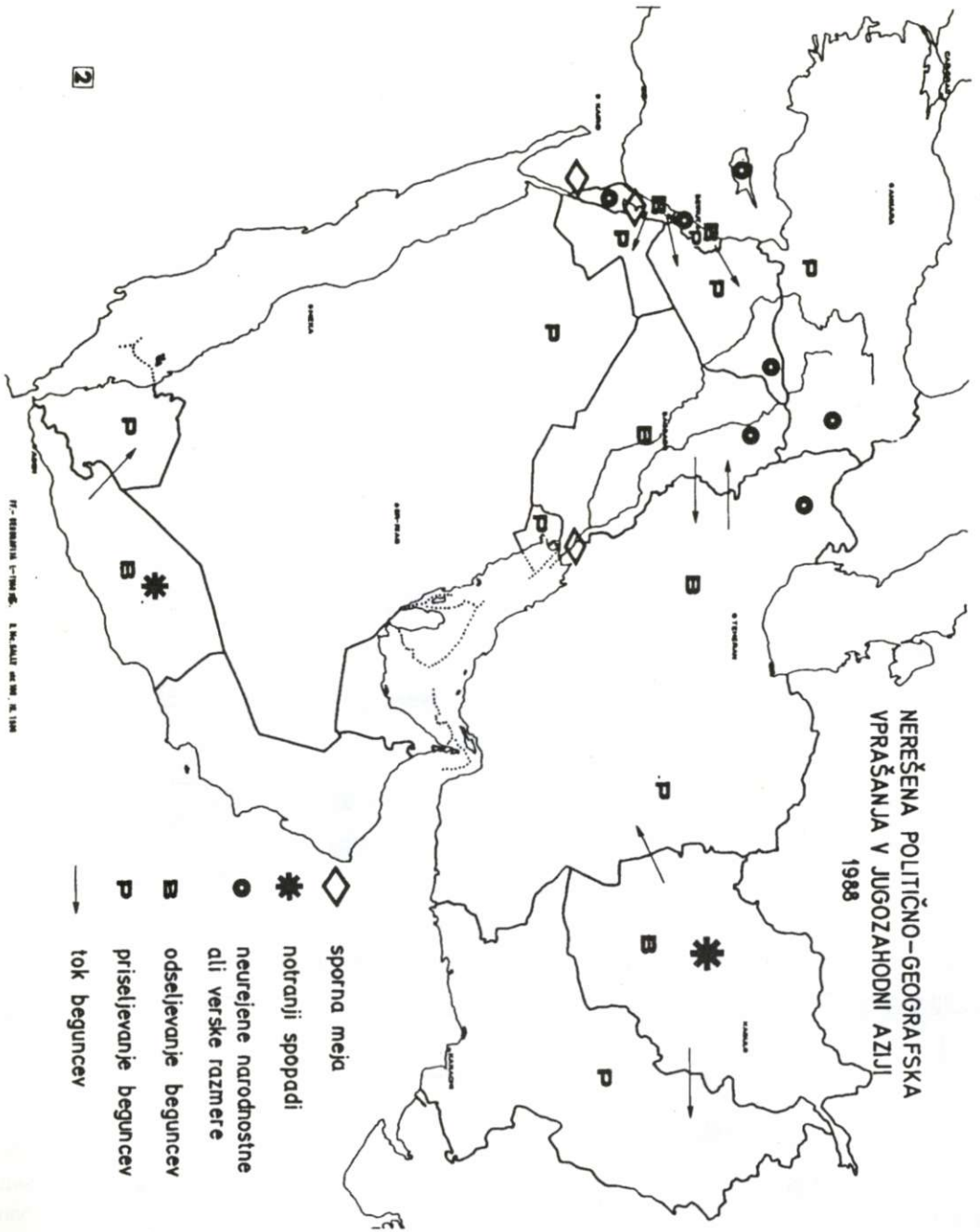
Kurdi so etnično sorodni Irancem, njihov jezik spada med indoevropske. So poljedelci in polnomadi. Selijo se iz poletnih pašnikov v višavjih, na dolinske in nižinske pozimi. Tako kot ostali narodi Jugozahodne Azije, so bili dolga stoletja pod Turki. Po

DELEŽ OD CELOTNE JUGOZHODNE AZIJE V ODSOTKIH

17 - DEMAGIJA 1-1986, S. 84, 85, 86, 87, 88, 89

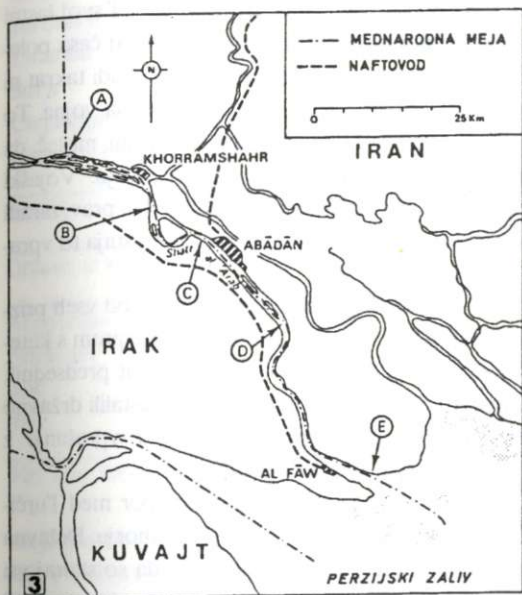

2

1:1000000 1:1000000 1:1000000 1:1000000 1:1000000 1:1000000

Država	Štev.prebivalcev (1985)	Delež Kurdiv	Štev.Kurdiv
Turčija	50 664 453 ¹	okrog 7%	3 546 000
Iran	44 210 000	okrog 10%	4 421 000
Irak	15 900 000	15%	2 385 000
Sovjetska zveza (Armenija in Azerbajdžan) ²	160 000(1985)		

Vir: Der Fischer Weltalmanach 1988, ¹Demographic yearbook 1986, ²Der Fischer Weltalmanach 1987.

narodov. Včasih so bili nekaj časa tudi samostojni. V 3.stol.so sprejeli krščanstvo. V 7.stol. so prišli pod Arabce, kasneje pod Perzijce in Turke. V 19. in 20. stol. so se bojevali proti Turkom, ki so jih močno preganjali; veliko je bilo ubitih, zlasti l.1915. Mnogo jih je zbežalo iz domovine. V Turčiji jih sedaj živi le okoli 30 000, v Armenski republiki v Sovjetski zvezi jih prebiva 1 800 000, 2 400 000 pa jih je razkropljenih po različnih državah.

Narodnostne razmere so neurejene tudi na Cipru. Po oceni za l.1985 naj bi na otoku živelo 670 000 ljudi, od tega 536 000 (80 %) Grkov, 120 600 (18 %) Turkov in 13 400 (2 %) pripadnikov manjšin(Armencev, maronitov itd.).Taka narodnostna razdelitev je povzročala težave že Veliki Britaniji, ki je pridobila otok od Turkov v 19.stol. Kmalu se je začel odpor proti zasedbi.

Zlasti po drugi svetovni vojni so se Grki povežali in se z orožjem upirali Angležem. Ciprski Grki so se želeli združiti z Grčijo (enosis), ciprski Turki pa so bili za delitev otoka. L. 1959 je bil sklenjen londonski dogovor med Veliko Britanijo, Grčijo in Turčijo o neodvisnosti otoka. Na njem so ostala britanska vojaška oporišča. Samostojnost je Ciper dosegel l. 1960. Vendar se nasprotja med Ciprčani niso polegla, kmalu so se začeli spopadi. Da bi preprečili državljansko vojno, so l.1964 poslali na otok čete OZN. Turki so se zaradi bojazni pred Grki začeli iz predelov z mešanim prebivalstvom seliti na sever Cipra v predel Kyrenie, kjer so na osnovi londonskega sporazuma Turki namestili 650 vojakov. Do marca 1964 se je preselilo že okoli 25 000 ljudi. Pred tem preseljevanjem je bilo 110 mešanih naselij in 400 čistih grških ter 120 čistih turških. L. 1974 je bilo samo še 12 mešanih naselij.

razpadu osmanskega cesarstva l.1919 so zahtevali lastno državo, tako kot so nastale drugod, vendar niso s tem prodrli. V Turčiji, kjer jih imenujejo gorski Turki, jim niso priznali narodnostnih pravic. Podobno kot Armenci so postali žrtev nasilja večinskega naroda. Tudi po drugi svetovni vojni, ko so l.1945 na konferenci v San Francisku želeli dobiti neodvisno državo, niso uspeli. Le slabo leto (l.1946) je obstajala kurdska republika Mahabad v severozahodnem delu Irana. V povojnem času so se Kurdi v Iranu in Iraku borili za avtonomijo, vendar brez večjih uspehov.

Armenci, ki tudi živijo v vzhodni Anatoliji in Armenskem višavju, so doživljali podobno usodo. Tu so živeli dolga stoletja pod vladavino raznih

Leta 1974 so se v Kyrenii izkrcale turške čete in zasedle severni del otoka do t.i. Atilove črte od Famaguste do Lefke. Po tej zasedbi se je še preostalih 40 000 ciprskih Turkov iz juga preselilo na sever in 100 000 ciprskih Grkov na jug otoka. Od takrat je otok razdeljen na dva dela. Na severnem so ciprski Turki osnovali Turško republiko severni Ciper, ki se je povezala s Turčijo.

Notranji spopadi. Med deželami Jugozahodne Azije, ki imajo razne gospodarske in politične težave, ima posebno mesto Afganistan. Ta država je postala samostojna l. 1926 kot vmesno območje (tamponsko območje) med ruskim kolonializmom na severu in britanskim na jugu. To se še zlasti lepo vidi v ozkem pasu na severovzhodu (pokrajina Wakhan) države v povirju Amu Darje. Po drugi svetovni vojni se je razvijala samostojno in se vključila med neuvrščene države. Po politični ureditvi je bila kraljevina, vendar so politična nesoglasja v državi privedla do odstopa kralja (republika od l. 1973) in kasneje do posega Sovjetske zveze, ki je l. 1979 z vojsko zasedla državo, da bi zavarovala svoje koristi.

V Kabulu je bila osnovana prosovjetska vlada, ki se je morala kmalu spopasti z močnim odporiškim gibanjem. Odpor proti sovjetski in domači vojski je naraščal, zlasti še s pomočjo od zunaj. Vojaška in materialna pomoč je pritekala iz Irana, Pakistana in ZDA. Odporiško gibanje ni bilo samo osvobodilno, temveč je slonelo tudi na verski osnovi. Uporni mudžahidi so prizadeli veliko škode sovjetski vojski, ki se je začela l. 1988 umikati in se dokončno umaknila do februarja 1989. leta.

Mejni spopadi. Med nerešena vprašanja Jugozahodne Azije spadajo tudi nekatere sporne meje. Najbolj svež je mejni spor med Irakom in Iranom. Irak ima na jugovzhodni strani izrazit primer koridorsko oblikovanega državnega ozemlja, ko z ozkim pasom sega do morja in mu pripada le kratka obala, vendar ima s tem izhod na morje. Na severu tega ozkega pasu, ki je proti jugu širok le 15 km, teče združena voda Evfrata in Tigrisa po reki Šat el Arab. Tu poteka državna meja med Iranom in Irakom, ki je sporna in ne zadovoljuje sosed. Obe imata v bližini naftna polja: zahodno od Basre je iršako polje Zubair in severno ter severovzhodno od Abadana so iranska naftna polja. Nafto iz njih spravljajo do rafinerij ob reki in naprej do morja. Obe

državi želita zato čim bolj varen in neoviran dostop do morja. Sedanja meja, ki poteka zahodno od Koramšarja po reki, je bila osnovana l. 1913, ko je Turčija dobila nadzor nad izlivom reke. Državna meja teče v zgornjem in spodnjem toku reke po sredi reke, (A-B in od E do morja (slika 3), v srednjem delu toka (med B-C in D-E) po gladini nizke vode ob iranskem bregu. Leta 1937 so mejo delno spremenili tako, da poteka nasproti Abadana (med C-D) v podolžnem profilu reke, kar je omogočilo ureditev sidrišča pri Abadanu.

Vendar je Iran želel, da poteka meja po sredini reke po celem toku, Irak pa je zahteval svoj lastni izhod na morje. Nasprotja so se za nekaj časa polegla in se ponovno razvnela leta 1969. Tudi takrat ni prišlo do rešitve in leta 1980 je izbruhnila vojna. To je bil čas zmage Homeinija, ko so Iračani, misleč, da je Iran oslabil, hoteli doseči svoje cilje. Vojaški spopadi so se končali leta 1988, vendar prav zaradi meje zastajajo dogovori o miru, tako ostaja to vprašanje nerešeno.

Tudi Izrael še nima dokončnih in od vseh priznanih meja. Še najbolje je z mejo z Egiptom s katerim so leta 1979 (v Egiptu je bil takrat predsednik Anvar El Sadat) sklenili mir in s tem ustalili državno mejo. Ostaja pa še nerešeno mejno vprašanje z Libanom, Sirijo in Jordanijo.

Med mejnimi spori obstaja še spor med Turčijo in Grčijo glede meje v Egejskem morju. Državna meja poteka zelo blizu obale, tako da so skoraj vsi otoki grški. Spor je zopet vzplamtel, ko je leta 1987 Turčija pomaknila črto, do katere lahko išče nafto močno proti zahodu, s čemer se niso strinjali Grki. Turška naftna družba se je že pripravila na vrtanje, vendar so se zaradi nevarnosti izbruha vojaškega spopada z Grčijo odpovedali iskanju nafte v tem delu Egejskega morja.

Begunci. Politična, narodnostna in verska nasprotja, spopadi in vojne so v Jugozahodni Aziji sprožili močan tok beguncev. Po podatkih za leto 1986 je bilo v tem delu Azije nad 7 milijonov beguncev (preglednica 3).

Največ ljudi je zbežalo zaradi spopadov iz Afganistana. Veliko beguncev živi v sosednjih državah Izraela, ker so se odselili ob ustanovitvi židovske države in tudi kasneje. Tudi med vojno med Iranom in Irakom se je iz obeh držav preselilo v sosednje

Preglednica 3

Država, ki sprejema begunce	Država, ki oddaja begunce	Število beguncev
Iran	Afganistan, Irak	2 330 000
Irak	Iran	75 000
Pakistan	Afganistan, Iran	2 802 500
Turčija	razne države	1 900
Jemen (severni)	Jemen (južni)	30 000
<hr/>		
Palestinci		
Gaza		435 000
Jordanija		823 000
Libanon		277 000
Sirija		251 000
Cisjordanija (zahodni breg)		365 000
		2 151 000
<hr/>		
skupaj		7 390 400
<hr/>		
Države iz katerih je največ beguncev		
<hr/>		
Afganistan		4 715 000
Palestinci		2 149 850
Irak		430 000
Iran		78 000

Vir: *The World Almanac 1988*

večje število beguncev. Iz Irana so se ljudje zatekli tudi v Pakistan. Libanonci so se selili na Ciper. Zaradi notranjih spopadov v Ljudski demokratični republiki Jemen se je sprožil begunski tok v Arabsko republiko Jemen.

Veliko število beguncev povzroča nemajhne težave državi, v katero se zatečejo. Nekateri se zaposlijo in se vključijo v okolje, kamor so prišli. Drugi ostanejo v begunskih taboriščih, kjer jim pomaga posebna komisija za begunce OZN, ki se trudi za to, da bi se vrnili v domovino. Poleg gospodarskih težav se zaradi takih selitev spreminja tudi število prebivalcev, gostota poseljenosti itd. Odstranjevanje vzrokov, ki sprožajo tokove beguncev (prenehanje vojn, urejanje raznih sporov itd.), je ponekod že pripomoglo k urejanju tega perečega vprašanja Jugoahodne Azije.

Beaumont, P., Blake, H.G., Wangstaff, J. M., 1978, The Middle East. Chichester.

Ilešič, S., 1975, Afrika, Južna Azija, Avstralija. Ljubljana.

Fisher, W. B., 1971, The Middle East. London.

Novak, A., 1969, Komu Palestina? Ljubljana.

Roth, J., 1981, Kurdi. Ljubljana.

Asien 1, Harms Handbuch der Geographie. München 1981.

Demographic Yearbook 1986. New York 1988.

Der Fischer Welt Almanach 1988. Frankfurt an Main 1987.

The World Almanac 1988. New York 1987.